
UDK 808.62-48

808.62-25

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćeno 28.06.1994.

Durda Škavić,
Akademija dramske umjetnosti, Zagreb

NAGLASNE PROMJENE PREFIGIRANIH OBLIKA
GLAGOLA NA -jeti, -ati, -iti

SAŽETAK

Raskorak između uporabne norme i dosadašnje kodificirane norme očituje se i u naglasnome sustavu, pa prema tome i na području glagolske naglasne tipologije, osobito u naglascima prefigiranih oblika glagola na -jeti, -ati, -iti, koji u neprefigiranom obliku imaju dvosložnu infinitivnu osnovu, uzlazni naglasak, a prezent tvore nastavcima -im, -iš... Umjesto kodificiranog naglasaka poletjeti, poletim, u uporabnoj se normi ostvaruje naglasak poletjeti poletim. Istraživanja su pokazala da takvo naglašavanje ima uporište u ikavskim zapadnoštokavskim govorima, koji su snažno utjecali na hrvatski jezični standard, zatim u naglasnom uzorku lomiti, lomim – polomiti, polomim te u zanemarivanju morfološke i naglasne opreke u prijelaznih/neprijelaznih parova na -iti/-jeti. Pretpostavka je da kodificirani naglasak prezenta prefigiranih glagola na -jeti, -ati, -iti nije svojstven zapadnoj novoštokavštini, nego je nametnuti propis koji nije prihvaćen.

Ključne riječi: naglasni sustav, glagoli, hrvatski jezik, fonetika

U posljednje doba hrvatski jezikoslovci s uspjehom istražuju jezičnu praksu i iscrpno izlažu gramatički opis hrvatskoga jezika, nastojeći smanjiti raskorak između uporabne norme i dosadašnje kodificirane norme, koja nam djelomice nije prihvatljiva, jer nameće propise svojstvene nekom univerzalnom standardnom novoštokavskom modelu, a ne hrvatskome. No, još uvijek neka pitanja nisu dokraja obrađena, a javljaju se i mnoge neujednačenosti i nesigurnosti. Nije ih pošteđen ni naglasni sustav, unutar kojega je jedno od takvih područja glagolska naglasna tipologija.

U nas su se glagolske tipologije obrađivale na dva načina. Autori, polazeći ili od morfoloških načela ili od naglasnih, razvrstavaju glagole u tipove prema dvama kriterijima: morfološkome i naglasnome.

Tradicionalna *morfološka podjela glagola na vrste* (šest vrsta koje se prema potrebi dijele na razrede),¹ koja je do danas pretrpjela neznatne promjene, rađena je u pedagoške svrhe. Praktična je i uporabljiva, a i lako se pamti.

Naglasna podjela glagola,² rađena uglavnom u znanstveno-leksikološke svrhe, štedljivija je, jer pomoću pravila, koja se mogu lako naučiti, smanjuje broj uzoraka. Nedostatak joj je, međutim, što nije uporabljiva za korisnike nestručnjake, jer traži određeno predznanje.³

Svaka od ovih podjela ima svojih prednosti i svojih nedostataka. Objema im je najveći nedostatak što nisu uporabljive za korisnike nestručnjake, jer oni, žele li saznati ili provjeriti naglasak određenoga glagolskog oblika, u morfološkim podjelama često ne nalaze potpunu obavijest, a u naglasnima se bez određenoga predznanja teško snalaze. Budući da im je, kako se iz navedenoga može zaključiti, morfološka podjela dostupnija, mogla bi se učiniti još pogodnijom i korisnijom ako bi se napravila takva koja bi, osim jednakih infinitivnih završetaka, istih načina tvorbe prezenta i ostalih oblika, i naglasak uvrstila među zajedničke osobine po kojima

(1) Za ovakvu podjelu izjasnio se i Stjepan Babić (*O podjeli glagola na vrste*, Jezik, XX/1980, br. 5), uz napomenu da se gramatičar mora držati samo sinkronijskoga kriterija, a potpuno napustiti dijakronijski, što je i proveo u svojem opisu glagola u tzv. "velikoj gramatici" hrvatskoga jezika (Babić-Brozović-Moguš-Pavešić-Škarić-Težak: *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*; HAZU-Globus-Nakladni zavod, Zagreb, 1991).

(2) O glagolskim naglasnim tipologijama pisala je Zrinka Babić (*O glagolskoj naglasnoj tipologiji*, Jezik, XXVI/1978, br. 2). Uz kritičke osvrtne na dosadašnje sustavnije prikaze glagolskih naglasnih podjela, donijela je i svoju, koja se od prijašnjih razlikuje po tome što je pokušala prikazati jedan sustav kao sustav, a ne različite sustave kao jedan sustav. Autorica polazi od postavaka da jednako ponašanje različitih naglasaka čini isti tip, da se izuzetnosti zajedničke većem broju glagola različitih tipova mogu uspostaviti kao tipološka pravila, a da za svaku pojedinačnu razliku nije potrebno davati nov tip nego samo napomenu...

(3) Postoji i drugačiji pristup naglasnoj podjeli: u sklopu projekta *Priručnik standardne hrvatske prozodije* (glavni istraživač: Ivo Škarić) napravljena je iscrpna tipologija s većim brojem uzoraka. Budući da je rađena i za korisnike nestručnjake, nije opterećena nikakvim pravilima, nego je svaka naglasna različitost uzrokom za novi uzorak. No, uz nju je nužan i popis, tj. rječnik. Prednost joj je u tome što od korisnika ne zahtijeva nikakvo predznanje, a nedostatak joj je što nije naučljiva.

razvrstavamo glagole. Za takav zahtjev postoji opravdan razlog: morfologiju i naglasni sustav nije moguće razdvojiti jer je upravo naglasak riječi jedna od bitnih osobina koje podjelu određuju.

I dosadašnje su morfološke podjele bilježile naglaske, ali samo u njihovoj naglasnoj ulozi, a ne kao karakteristiku koja može mijenjati, osim gramatičkoga značenja, i odnose između pojedinih tipova. Zbog toga su uglavnom donosile neprefigurirane oblike, a prefigurirane samo ako imaju koju morfološku osobitost, ali ne i naglasnu.⁴

Tako se i moglo dogoditi da jedan odsječak naglasne glagolske tipologije ostane nedovoljno objašnjen. To su prefigurirani oblici glagola na *-jeti*, *-ati*, *-iti*, kojima su u neprefiguriranom obliku zajedničke osobine dvosložna infinitivna osnova, uzlazni naglasak, a prezent tvore nastavcima *-im*, *-iš...* Iako ih gramatičari razvrstavaju u različite vrste, ovdje ćemo ih promatrati zajedno, po njihovim zajedničkim osobinama.⁵

Odnos između naglasaka neprefiguriranih i prefiguriranih oblika navedenih glagolskih kategorija različito se ostvaruje u kodificiranoj normi i u uporabnoj normi. Naša starija priručna literatura bez iznimke donosi tzv. Daničićevu naglasnu normu:

letjeti, letim, leti	preletjeti, preletim, preleti ⁶
šutjeti, šutim, šuti	prešutjeti, presutim, prešuti
držati, držim, drži	zadržati, zadržim, zadrži
šuštati, šuštim, šušti	zašuštati, zašuštim, zašušti
ćuriti, ćurim, ćuri	iscćuriti, iscćurim, iscćuri

Međutim, nositelji uporabne zapadne novoštokavske naglasne norme⁷ ostvaruju taj odnos ovako:

letjeti, letim, leti	preletjeti, preletim, preleti
šutjeti, šutim, šuti	prešutjeti, prešutim, prešuti

(4) Pokušaja je bilo: u *Gramatici hrvatskoga književnoga jezika* (tzv. *Priručna gramatika*), II izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1990, unutar tradicionalne podjele na šest vrsta glagoli su razvrstani i u naglasne tipove.

(5) U starijim su podjelama glagoli na *-jeti*, *-ati*, *-iti* bili glagoli III. vrste, a pripadali su dvama razredima (Brabec-Hraste-Zivković: *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika*, II. izdanje, Zagreb, 1954; tzv. *Priručna gramatika*, II. izdanje, Zagreb, 1990, itd.) Suvremeni gramatičari ostaju pri tradicionalnoj podjeli na šest vrsta, ali poštujući sinkronijski kriterij, u III. su vrsti ostavili samo glagole na *-jeti*, a glagole na *-ati* probacili su u I. razred V. vrste. Glagoli na *-iti* u svim podjelama idu u IV. vrstu (v. bilj. 1 i 8).

(6) Imperativi su navedeni zbog naglasne razlike između kodificirane i uporabne norme u glagola koji se sprežu po uzorku *držati*, *dižim*.

(7) Informanti su bili uzorni govornici standardnoga jezika: glumci i televizijski spikeri (u sklopu projekta *Priručnik standardne hrvatske prozodije*, glavni istraživač: Ivo Skarić). No većinu podataka godinama sam dobivala od studenata Akademije dramske umjetnosti. Moram istaknuti da su se studenti, a tako i glumci zagrebačkih kazališta koji su u Zagreb došli iz različitih hrvatskih novoštokavskih govornih područja, u doba kad se Daničićeva naglasna norma dosljedno provodila kao hrvatska kodificirana naglasna norma, na čitaćim pokusima svaki put iznova vraćali na svoje polazno naglašavanje, tj. na naglasni sustav koji ovdje nazivamo uporabna zapadnoštokavska norma.

držati, držim, drži	zadržati, zadržim, zadrži
šuštati, šuštim, šušti	zašuštati, zašuštim, zašušti
curiti, curim, curi	iscuriti, iscurim, iscuri

U novijoj se stručnoj literaturi razmatra takvo ostvarivanje naglasaka u jezičnoj praksi,⁸ a kako i koliko je to provedeno u priručnoj literaturi, provjerit ćemo u dvjema najnovijim gramatikama hrvatskoga jezika i u jednom rječniku.

Gramatika hrvatskoga književnog jezika (1990)⁹ kodificira u svojem II. izdanju i uporabnu normu, ali ne sustavno, i odlučuje se za kompromis, pa u prezentu prefigiranih oblika glagola **letjeti** i **šutjeti** donosi dvojne naglaske: **préletim** i **prelétim**, **prešútim** i **prešútim**, ali u uzorku **zadržati** ostvaruje samo **izbježim**.

Takozvana "*velika gramatika*"¹⁰ uglavnom ne donosi prefigirane oblike, jer pri razvrstavanju glagola na vrste i razrede slijedi jedino morfološki kriterij. Donosi ih samo ako prefigirani oblik "ima koju morfološku posebnost".

Anićev *Rječnik*¹¹ ne ostvaruje jednak naglasak čak ni u tvorenica istoga glagola, pa od glagola **letjeti** prefigirani oblici glase: **dolétim**, **izlétim**, **naletim**, **odlétim**, **poletim**, **preletim**, **uletim**, **uzletim**, **zåletim** (**se**); od glagola **šutjeti** donosi samo **prešútim** i **zasútim**, ali od glagola istog uzorka **štedjeti** i **živjeti** donosi **uštedim**, **zaštedim**, **doživim**, **iživim** (**se**), **naživim** **se**, **poživim**, **preživim**, **proživim**, **uživim**, **zaživim**. Glagoli na **-ati**, s jednakim naglasnim problemima, uzorak **držati**, u prefigiranim su oblicima također zabilježeni s dvojakim naglascima: **izdržim**, **održim**, **podržim**, **pridržim**, **uzdržim** **se**, **zadržim**. Glagoli uzorka **šuštati** i **curiti** ne ostvaruju relevantan broj prefigiranih oblika.¹²

(8) Normativnu kodifikaciju ove ustaljene jezične prakse provela je Zrinka Babić u svojoj naglasnoj tipologiji (v. bilj. 2), a potvrdila u *Generativnom opisu konjugacijskih oblika*, HFD, Zagreb, 1991. Beziznimno je svrstala, po naglasnim kriterijima, u jedan tip, i to tip koji u prezentu mijenja naglasak (roditi, rodim – uroditi, urodim), i prefigirane oblike glagola koji završavaju na **-jeti**, a to su glagoli III. vrste, osim onih koji imaju prijelazan par u IV. vrsti (zacrvenjeti **se**, zacrvenim **se**; zacrveniti, zacrvenim), zatim prefigirane oblike glagola na **-iti** i prefigirane oblike glagola na **-ati**, ako imaju uzlazni naglasak i prezentski nastavak **-im**.

Stjepan Vukušić, pišući o ikavskoj novoštokavštini kao organskoj osnovici zapadnoga tipa novoštokavskoga govora (*Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnoga dijalekta*, Istarska naklada, Pula, 1984), smatra upravo ove naglasne oblike jednim "od bitnih mjesta razilaska propisane i uporabne norme".

(9) Barić-Lončarić-Malić-Pavešić-Peti-Zečević-Znika (1990). *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*. II. izdanje (I. izdanje je tiskano pod naslovom *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, 1979), Školska knjiga, Zagreb.

(10) Babić-Brozović-Moguš-Pavešić-Škarić-Težak (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. IIAZU-Globus-Nakladni zavod, Zagreb. (Nazivamo je i "*velika gramatika*".)

(11) Vladimir Anić (1991). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber, Zagreb.

(12) U Vukušićevoj ocjeni Anićeva *Rječnika* (*Naglasak u Anićevu Rječniku hrvatskoga jezika*, Jezik, XXXIX/1992, br. 4), uz ostale napomene, izdvojeni su neki od primjera kao nesustavno bilježenje naglasaka, pa će u novome izdanju, koje autor najavljuje, propusti biti, vjerojatno, ispravljani.

Nakon ovog kratkog prikaza stanja u našoj priručnoj literaturi možemo samo ustanoviti da i stručnjak ostaje zbunjen, a kamoli ne jezično neupućen ili nedovoljno upućen korisnik.

Zbog toga je namjera ovoga prikaza da pokuša, osim prepoznati problem i odrediti njegove granice, ustanoviti uzroke, popisati glagole koji su zahvaćeni ovom naglasnom promjenom, jer nije riječ o pojedinačnim naglasnim kolebanjima, kako bi se moglo zaključiti na temelju iznesenih primjera, a i iz pristupa nekih naših jezikoslovaca tomu problemu, nego je riječ o sustavnoj pojavi koja je dio razvojnoga puta hrvatskoga standardnog jezika.

Tri su uporišne točke s kojih možemo tumačiti ovu pojavu:

1. ikavska novoštokavština, koja je kao organska osnovica zapadnoga tipa novoštokavskoga govora snažno utjecala na hrvatski jezični standard,
2. postojanje naglasnog uzorka *lōmiti, lōmīm – prelōmiti, prelōmīm*,
3. parovi prijelaznih i neprijelaznih glagola sa završecima *-iti/-jeti*, koji ostvaruju suodnos između III. i IV. vrste.

U posljednje doba sve više pristaša ima postavka da je *ikavska novoštokavština organska osnovica zapadnoga tipa novoštokavskoga govora*, pa je tako snažno utjecala i na hrvatski jezični standard.¹³ I ne samo njegova organska osnovica, nego je ravnopravan sudionik u njegovoj standardizaciji, jer ikavica i ijekavica supostoje u zapadnoj novoštokavštini u tijeku 18. stoljeća, pa sve do osamdesetih godina 19. stoljeća.¹⁴ Iako su tada neki hrvatski jezikoslovci i pisci deklarativno stali uz Karadžićev i Daničićev tip novoštokavštine, nisu napustili ni standardnojezičnu praksu zapadne novoštokavštine. Zbog toga su im po čestoti na prvome mjestu, a riječ je o glagolima na *-jeti*, likovi tih glagola ostvareni pomoću nastavaka *-iti*, tj. njihovi ikavski likovi: *stiditi se, uvidih, čutiti, plamtiti*,¹⁵ *poletili, doletile, procviliti, biesniti, šutiti, kipila, zastidila se*, itd.;¹⁶ *plamtiti, šutiti*, uz dvojne likove *obolēti i oboliti, procvilēti i procviliti, stidēti se i stiditi se*.¹⁷

(13) Stjepan Vukusić (1984). *Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta*. Istarska naklada, Pula.

(14) Dalibor Brozović (1978). *Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti*. U: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.

(15) Primjeri su iz *Slovnice Hrvatske*, Antuna Mažuranića, Zagreb, 1859. Iako je u *Predgovoru* napisao da su mu pri rješavanju naglasnih kolebanja pomogli "najvećma Karadžić" i Daničić svojom "srpskom gramatikom", a to dokazuje i odlučivanjem za oblike na *-iti* u razradbi glagolske sprege, u autorskim dijelovima teksta rabi i oblike na *-iti*.

(16) Primjeri su iz *Vienca*, Zagreb, 1872, br. 1.

(17) Ovi su primjeri iz *Rčnika ilirskoga i nemačkoga jezika*, Rud. V. Veselića (Frohlich), tiskanoga u Beču 1853. godine. Ovdje navedeni dvojni oblici nisu posljedica kolebanja, nego ravnopravne uporabe. I Veselić se poziva na Karadžićev "prekrasni i dragocni rčnik", ali ga to ne sprečava da u *Predgovoru* rabi oblik *uviditi*, iako u rječničkom popisu donosi samo oblik *uvideti*.

U današnjoj kodificiranoj normi gotovo da i nema kolebanja u odabiru između likova koji završavaju na -jeti i likova koji završavaju na -iti. Rijetki su glagoli koji u pravopisima ili rječnicima dolaze u dvojnim likovima, primjerice *urijediti* i *urijedjeti*,¹⁸ nešto ih je više oko čijih se likova autori kolebaju, pa jedni daju prednost likovima *ćelavjeti*, *hlapjeti*, *ogladnjeti*, *ogrupjeti*, *omršavjeti*, *visjeti* i bilježe ih jedino u ovom liku, dok drugi donose samo likove *ćelaviti*, *hlapiti*, *ogladniti*, *ogrupiti*, *omršaviti*, *visiti*.¹⁹ U uporabnoj je normi drugačije. U dvojnim se likovima javlja veći broj glagola: *bludjeti/bluditi*, *cviliti/cviljeti*, *kipjeti/kipiti*, *miljeti/militi*, *mrziti/mrzjeti*, *slutjeti/slutiti*, *stidjeti selstiditi se*, *vrtjeti (se)/vrtiti*, *žudjeti/žuditi*.²⁰

Morfološka izjednačenost ikavskih i ijekavskih likova tzv. *glagola s jatom* pretpostavlja i naglasnu izjednačenost. U ikavskoj novoštokavštini ti glagoli ostvaruju naglaske po uzorku *lōmiti*, *lōmīm* – *prelōmiti*, *prelōmīm*; naime, ona ne poznaje ni morfološki ni naglasno uzorak *letjeti*, *letim* – *poletjeti*, *poletim*.²¹

Budući da smo odlučili da nam standardnim književnim jezikom bude novoštokavska ijekavština, morali smo je, kao i svaki standardni jezik, učiti. Pritom nam je nametana, osobito u naglasnome sustavu, tzv. Daničićeva naglasna norma, koja je u nekim odsječcima poništavala hrvatsku uhodanu uporabnu normu. Mi smo prihvatili njezinu "opću jezičnu fizionomiju", ali nismo prekinuli veze s hrvatskom uzusnom standardnojezičnom praksom, ni s razgovornim jezikom, a ni s hrvatskim novoštokavskim dijalektima.²²

Jedna je od takvih veza i naglasni sustav. Unatoč pritisku pristaša tzv. Daničićeve naglasne norme, uporabna je hrvatska norma sačuvala zapadne novoštokavske naglaske. Među njima su i naglasci prefigiranih

(18) Primjer je iz *Pravopisa hrvatskosrpskoga književnog jezika*, MII-MS, Zagreb-Novı Sad, 1960.

(19) Aničev Rječnik donosi *ćelavjeti*, *ćelaviti* (razgovorno), *grbavjeti*, *hlapiti*, *ogladnjeti*, *omršavjeti*, *truliti*, *visiti* (*visjeti*), a *Pravopis hrvatskoga jezika* (autori: Babić-Finka-Moguš), Školska knjiga, 1971, reprint 1990, donosi *ćelavjeti* (postajati ćelav), *grbaviti*, *ishlapiti*, *ogladnjeti*, *ogrupjeti*, *omršavjeti*, *truljeti*, *visjeti*. Kod ovih glagola nije posebno istaknuta opreka prijelaznost/neprijelaznost, ako je imaju, niti su doneseni njihovi eventualni parovi. Stjepan Babić u *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JAZU-Globus, Zagreb, 1986, donosi *ćelaviti*, *truliti* (pod uzorkom *brkatiti* – postajati brkat); *oćelaviti*, *omršaviti* (pod uzorkom *obositi* – postati bos); *ogladniti*, *ogrupiti* (imaju oba značenja: a) učiniti onim što znači pridjev u glagolskoj osnovi, b) postati onim što znači pridjev u glagolskoj osnovi).

(20) Ovi su glagoli preuzeti iz članka Dalibora Brozovića *O popridjevljivanju participa tipa slijedeći, prijeteći*, *Jezik*, XXXIII/1985, br. 2, str. 41. Prema autorovim riječima, popis nije potpun.

(21) Stjepan Vukušić je na osnovi Ivšičevih proučavanja posavskoga govora i činjenice "Kad je prez. letim složen s kojim prijedlogom, onda se mjesto letim govori letim, na pr. preleti (preleti), polčti (poleti), zalčti se (zaleti se)...", kao i svojih proučavanja ikavske zapadne novoštokavštine, zaključio, između ostaloga, da su naglasci prezenta u prefigiranih oblika glagola na *jeti*, npr. preletim, umjesto kodificiranoga naglasna preletim, u hrvatskoj uporabnoj normi – ikavizmi (Vukušić, nav. djelo, str. 133).

(22) Dalibor Brozović (1985). *Jezična i pravopisna previranja u Hrvatskoj na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*. *Jezik*, XXXIII/1985, br. 1.)

oblika glagola na *-jeti, -ati, -iti*, kojima su u neprefigiranom obliku zajedničke osobine dvosložna infinitivna osnova, uzlazni naglasak i prezentski nastavci *-in, -iš...* Hrvatski je standardni jezik prihvatio njihov ijekavski morfološki oblik, ali je zadržao svoj, zapadnonovoštokavski naglasak, tj. ovi glagoli ostvaruju naglasak prema uzorku *lōmīti, lōmīm* – *prelōmīti, prelōmīm*.

Postojanje naglasnog uzorka lōmīti, lōmīm – prelōmīti, prelōmīm druga nam je uporišna točka i veza između ikavske i ijekavske zapadne novoštokavštine, jer je ostvaren i potvrđen u objema:

prez.:	lōmīm, lōmīš... lōmē	/ pōlōmīm, pōlōmīš... pōlōmē
aor.:	lōmih, lōmī, lōmī, lōmismo...	/ polōmih, pōlōmī, pōlōmī, polōmismo...
imperf.:	lōmljāh, lōmljāše...	
imperat.:	lōmī, lōmīmo, lōmīte	/ polōmī, polōmīmo, polōmīte
pril. sad.:	lōmēći	
pril. proš.:	lōmīvši	/ polōmīvši
prid. rad.:	lōmio, lōmila...	/ polōmio, polōmila...
prid. trp.:	lōmljen, lōmljena...	/ pōlōmljen, pōlōmljena...

Jednaki se naglasni odnosi ostvaruju i u glagola kojima je naglasni slog dug. Budući da u priručnoj literaturi nije potvrđen jedan zajednički uzorak po kojem bi se mogli sprežati neprefigirani i prefigirani oblici glagola na *-jeti, -ati, -iti* s dugouzlaznim naglaskom onako kako je to ostvareno u uporabnoj normi, potrebno ga je ovdje donijeti:

prez.:	cūrīm, cūrīš... cūrē	/ iscūrīm, iscūrīš... iscūrē
aor.:	cūrih, cūrī, cūrī, cūrismo...	/ iscūrīh, iscūrī, iscūrī, iscūrismo...
imperf.:	cūrāh, cūrāše	
imperat.:	cūrī, cūrīmo, cūrīte	/ iscūrī, iscūrīmo, iscūrīte
pril. sad.:	cūrēći	
pril. proš.:	cūrīvši	/ iscūrīvši
prid. rad.:	cūrīo, cūrīla...	/ iscūrīo, iscūrīla...
prid. trp.:	cūren, cūrena...	/ iscūren, iscūrena...

Po ovim se dvama naglasnim uzorcima, ovisno o dužini ili kraćini naglasnoga sloga, sprežu prefigirani i neprefigirani oblici glagola *bōljeti, buktjeti, dāždjeti, dihtjeti, gōrjeti, gimjeti, kōpnjeti, letjeti, sjedjeti, treptjeti, vrvjeti, željeti...; cviljeti, gūdjeti, kīpjjeti, mljeti, štedjeti, šutjeti, trpjjeti, vrvjeti, žuvjeti...; bjēžati, bojati se, brojati, držati, ležati, stajati...; blējati, bružati, bučati, čučati, dreždjeti, grājati, hujati, klečati, njištati, pištati, pljuštati, prištati, režati, strujati, stršati, šištati, šušati, tištati, treštati, vrištati, zujati, zviždjeti...; cūrīti, čāmīti, gnjīlīti, ličiti, pīljīti, tlapīti, trūbiti, vapīti, žurīti...*

Postojanje parova prijelaznih i neprijelaznih glagola bilježe gotovo sve gramatike. Nastali su od iste osnove, s time što je jednome oznaka završetak na *-iti*, promijenjen naglasak u prezentu i prijelaznost, dok je

drugome oznaka završetak *-jeti*, infinitivni naglasak u prezentu i neprijelaznost, npr.:

pocrveniti, pocrvenim (učiniti što crvenim)	pocrvenjeti, pocrvenim (postati crven)
poskupiti, poskupim (učiniti što skupljim)	poskupjeti, poskupim (postati skuplji)

Iako gramatičari nastoje sačuvati ove opreke,²³ u jezičnoj praksi one ne postoje. Je li takvo stanje svojstveno samo današnjoj uporabnoj normi ili je oduvijek bilo jedno od obilježja zapadne novoštokavštine, ne možemo sa sigurnošću ni potvrditi ni poreći, jer za to nemamo gotovo nikakvih pokazatelja. Možemo jedino ustanoviti da se u današnjoj jezičnoj praksi provodi naglasno izjednačivanje, tako da prezent i prijelaznoga i neprijelaznog oblika glasi jednako (pocrvenim, poskupim), i morfološko, i to u korist oblika na *-iti* (pocrveniti, poskupiti). Potvrđuju nam to i izvorni govoritelji standardnoga jezika,²⁴ ali i najnovija znanstvena istraživanja.²⁵

U ovom procesu pojednostavljivanja ne smijemo zanemariti ni djelovanje analogije: oblici na *-iti* jedini su potvrđeni oblici i za neprijelazne glagole u ikavskim zapadnonovoštokavskim govorima, koji zbog svoje naravi ne poznaju oblike s nastavkom *-jeti*.

Iz odnosa nositelja zapadne novoštokavštine prema parovima prijelaznih i neprijelaznih glagola, tj. zanemarivanja tako jake naglasne funkcije kao što je razlikovnost, proizlazi pretpostavka da zapadna novoštokavska

(23) Hrvatski su jezikoslovci ne samo rado prihvatili postojanje tih parova nego su s očitom naklonošću otkrivali mogućnosti novih ostvaraja. Još je godine 1859. Antun Mažuranić u *Slovnici Hrvatskoj* pisao: "Umetak č uzimaju: bolēti, stidēti-se, umēti, vidēti, pak onda g o r ē t i i mnogi iz pridavnika izvedeni, kao: b i e l ē t i, bogatēti, cernēti, živēti itd. Ovi-su, osim u m ě t i, svi neprelazni, n. p. v i d ě t i, znači vid imati, nebiti slēp; bogatēti, bogat postajati itd. U prelaznom značenju izgovaraju-se na *iti*: viditi pismo, bogatiti koga itd." (str. 125).

Λ Bratoljub Klaić je u neobjavljenom naglasnom priručniku iznio podatak da naši pjesnici rabe te opreke u većem broju glagola nego što donose priručnici, i potkrepljuje primjerima *tvrditi/tvrdjeti* (T. Ujević) i *briditi/bridjeti* (I. Kozarčanin).

(24) Vidi bilješku 7.

(25) Dalibor Brozović u članku *O popridjevljivanju participa tipa slijedeći, prijeteći* (Jezik, XXXIII/1985, br. 2), govoreći i o prijelaznim i neprijelaznim glagolima, ustanovljuje da je u standardnojezičnoj praksi taj odnos "donekle poremećen, jer u nizu glagola imamo dublete s *-iti* umjesto očekivanoga *-jeti*, i osobito umjesto *-ati*, sve bez razlike u značenju, ili pak i postoji samo oblik na *-iti*, a i u naglasku prezenta ima kolebanja neujetovanih značenjskim oprekama". Primjeri su mu: *bijeliti, -ljeti; blijediti, -djeti; slijepiti, -pjeti; svijeliti, -ljeti*, itd.

I Stjepan Babić u *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JAZU-Globus, Zagreb, 1986, donosi zanimljive podatke o sve većoj pojavnosti oblika na *-iti*, umjesto na *-jeti* (v. bilj. 19), a bilježi i ovo: "Neki glagoli, osobito u povratnom zamjenicom *se*, kao što su *bijeliti se, crniti se, crveniti se, modriti se, plaviti se, rumeniti se, šareniti se, zeleniti se, žutiti se...* upotrebljavaju se u istom značenju kao i glagoli izvedeni od iste osnove sufixsom *-jeti...*" (str. 455).

Zrinka Babić u *Generativnom opisu konjugacijskih oblika*, HFD, Zagreb, 1991, ustanovljuje da se naglasno izjednačuju glagoli III. i IV. vrste, osim onih glagola III. vrste koji imaju prijelazan par u IV. vrsti. No, budući da takvo razlikovanje zahtijeva podatak više za svaki od tih glagola, tj. mora biti posebno označen, to se i uni u govoru ostvaruju u izjednačenim oblicima.

norma nije ni poznavala naglasne uzorke **počrvěnjeti**, **počrvěnīm** i **poskúpjeti**, **poskúpīm**. Glagoli koji u kodificiranoj normi ostvaruju opreku prijelaznosti/neprijelaznosti nastavcima *-jeti/-iti* u zapadnih novoštokavaca u jezičnoj praksi ostvaruju samo jedan oblik, i to **počrvěniti**, **počrvěnīm** i **poskúpiti**, **poskúpīm**, a onaj drugi govornici moraju naučiti.²⁶ Govoreći rječnikom kodificirane norme: glagoli III. vrste izjednačuju se s glagolima IV. vrste. Pretpostavka je da su, prema tome, parovi prijelaznih i neprijelaznih glagola propis koji u zapadnoj novoštokavštini nije zaživio, tj. nije se promijenila praksa, nego propis nije prihvaćen.

Budući da se u svojoj standardizaciji hrvatski jezik odlučio za oblike na *-jeti*, osim u glagola koji imaju opreku prijelaznosti/neprijelaznosti u oblicima s nastavcima *-jeti/-iti*, i hrvatska uporabna norma nastoji poštovati njihove morfološke oblike, ali odbacuje kodificirani naglasak **poletjeti**, **poletīm**, i zadržava svoj **poletjeti**, **poletīm**. Njima se naglasno pridružuju i glagoli na *-ati*, *-iti*.

(26) Kod zapadnih novoštokavaca (v. hijl. 7), koji su jezično educirani, još ćemo i naći oblike na *-jeti* u nekih glagola, npr. *ožujjeti*, ali samo *pomodriti*, *počrvěniti*, *poskupiti*, itd., ali ne u značenjskoj opreci, nego shvaćene kao propisan oblik koji, ako je usvojen, pokriva oba značenja.

LITERATURA

- Babić, Stjepan** (1980). *O podjeli glagola na vrste*. Jezik, XXVII, br. 5.
- Babić, Zrinka** (1978). *O glagolskoj naglasnoj tipologiji*. Jezik, XXVI, br. 2.
- Babić, Zrinka** (1991). *Generativni opis konjugacijskih oblika*. HFD, Zagreb.
- Brozović, Dalibor** (1978). *Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti*. U: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
- Brozović, Dalibor** (1985). *Jezična i pravopisna previranja u Hrvatskoj na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*. Jezik, XXXIII, br. 1.
- Brozović, Dalibor** (1985). *O popridjevljivanju participa tipa slijedeći, prijeteći*. Jezik, XXXIII, br. 2.
- Finka, Božidar** (1977). *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru*. Zbornik za filologiju i lingvistiku, Novi Sad, knj. XX/2.
- Ivšić, Stjepan** (1913). *Današnji posavski govor*. RAD 196.
- Škarić, Ivo** (1977). *Pledoaje za govor organski i govor standardni*. Jezik, XXV, br. 2.
- Škarić, Ivo** (1994). *Hrvatski jezik danas*. Jezik, XLI, br. 4.
- Vince, Zlatko** (1971). *Sudbina ikavice u jeziku hrvatske književnosti*. Forum, X, br. 3.
- Vince, Zlatko** (1978). *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Liber, Zagreb.
- Vukušić, Stjepan** (1984). *Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta*. Istarska naklada, Pula.
- Vukušić, Stjepan** (1992). *Naglasak u Anićeve Rječniku hrvatskoga jezika*. Jezik, XXXIX, br. 4.

Durđa Skavić,
Academy of Drama Art, Zagreb

*STRESS CHANGES OF THE PREFIXATED FORMS
OF THE VERBS ENDING IN -jeti, -ati, -iti*

SUMMARY

*The discrepancy between the use norms and present codified norms is also shown in the stress system, thus also in the field of verb stress typology, particularly in the stresses of the prefixated forms of the verbs ending in -jeti, -ati, and -iti which in the non-prefixated form appear to be having two syllable infinitive stem, ascending stress and are forming present tense by inflectional suffixes -im, -iš... Instead of the codified stress *poletjeti, poletim*, the use norm realises the stress *poletjeti, pòletim*. The research has shown that such stressing is based on "ikavica" – west-"Stokavica" dialects which have proved to be powerfully influencing the Croatian language standard, as well on stress pattern *lomiti, lomim* – *polomiti, pòlomim*, and finally on neglecting of morphological and stress contrast of transitive and intransitive couples in -iti/-jeti. The assumption has been that the codified stress of the present tense form of the prefixated verbs with endings -jeti, -ati, -iti does not appear to be characteristic for the western new "Stokavica"; it seems to be a forced on rule which has not been accepted.*

Key words: stress system, verbs, Croatian language, phonetics
